

**NEOBOSIT PROPAGATOR ȘI ORGANIZATOR
AL ȘTIINȚEI LINGVISTICE**

Pe parcursul a trei decenii și ceva, timp în care regretatul acad. Silviu Berejan a exercitat în cadrul Academiei diverse funcții administrative: secretar științific la Institutul de Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A.Ș. a U.R.S.S. (1958-1961), șeful sectorului de studiere a limbii în plan comparativistic la Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș. a R.S.S.M. (1961-1978), șeful secției de lexicologie și lexicografie a aceluiași institut (1978-1987), director al aceluiași institut (1987-1991), academician coordonator al Secției de Științe Umanistice a A.Ș.M. (1991-1995), director al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. (1995-2000), s-a remarcat ca un infatigabil promotor și organizator al științei lingvistice din republică. În cele ce urmează am vrea să Vă reținem atenția doar asupra câtorva aspecte ale activității distinsului savant în acest domeniu.

Indiferent de funcția deținută, a dat dovadă de aptitudini deosebite în domeniul organizării și dirijării proceselor de cercetare, s-a manifestat ca un priceput organizator al cercetării științifice academice, a fost un înțelept și echilibrat administrator. S. Berejan a reușit să-și organizeze cu rigurozitate mai întâi propria sa activitate și apoi activitatea celor cu care a trudit alături, celor ce au avut norocul să-i fie colegi, subalterni sau discipoli, dacă avem în vedere condițiile deloc ușoare în care au activat colectivele îndrumate de Domnia Sa. A depus mari eforturi pentru a transmite tineretului tehnica muncii științifice, a muncii de conștiincioși cercetători în domeniul filologiei, atenționându-i asupra onestității și profunzimii actului de cercetare. Dînsul a devenit pentru noi ceilalți un model aparte în privința muncii științifice sistematice asidue, a unei discipline interne, care a cerut respectarea unui regim, a unui program de lucru strict reglementat. Aceste reguli de ordine și disciplină interioară au fost puse la baza procesului de cercetare în toate instituțiile în fruntea cărora s-a aflat.

Avea o grijă permanentă pentru bunul mers al lucrurilor la problema luată în cercetare. Acorda o atenție deosebită lucrărilor colective, cerînd să fie executate calitativ și la timp. Insista să se discute în ședință absolut totul, să nu rămîna niciun cuvînt necitit, chiar și virgulele să fie obiect de discuție, să fie asigurată coerența și unitatea. În opinia sa, lucrările colective trebuie să fie adevărate lucrări ale Institutului de Lingvistică, și nu ale unui grup de autori.

Ne-a fascinat mereu prin harul Domniei Sale de a fi corect, nepărtinitor, egal față de toți. Exigența, mai ales, față de sine și față de propria activitate științifică, față de colegi a ridicat ștacheta normelor etice și de investigație în colectivul Institutului de Lingvistică. A fost de o probitate ireproșabilă, lipsit de orice urmă de orgoliu, a avut dintotdeauna un respect deosebit față de colegi, indiferent de vîrsta, de titlu și de opinia acestuia. Cu toate că era o fire pasională, nu-și permitea să se angajeze în polemici agresive distrugătoare, luînd de fiecare dată o atitudine intolerantă față de părerile pe care nu le împărtășea.

Se bucura ca un copil nu numai de propriile împliniri, ci și de realizările colegilor de breaslă. Păcat numai că inima înfocată de creștin și mare patriot a prietenului nostru

a încetat prea devreme să bată, lipsindu-l de posibilitatea de a se bucura de apariția ultimei sale cărți *Itinerar sociologic*, așteptată de autor de atîta timp.

Contribuțiile sale în domeniul nominalizat și le-a manifestat din plin îndeosebi în perioada de renaștere națională, atunci cînd a aderat cu trup și suflet la idealul renașterii și s-a încadrat activ în promovarea adevărului despre istoria și limba neamului românesc. Depune eforturi susținute în procesul de revenire la grafia latină și de oficializare a limbii române în Republica Moldova. În calitate de expert în cunoscutul grup de muncă pentru elaborarea Legislației lingvistice din 1989, S. Berejan dă dovadă de probitate științifică și morală de invidiat, făcînd uz de fiecare dată de respectarea argumentului științific, a adevărului istoric și a bunului-simț. Începînd cu anul 1989, acad. S. Berejan a trăit deschis și cu declarată mîndrie în Patria sa adevărată – *Limba română* –, făcînd totul ce i-a stat în puteri pentru a-i reconstitui imaginea.

Pe lîngă mulțimea de articole și studii bine documentate, publicate în diverse ziare și reviste, acordă un număr mare de interviuri, participă activ la elaborarea declarațiilor, deciziilor privind funcționarea limbii române în Republica Moldova. Chiar în primii ani de directorie (în toamna anului 1988). Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș.M. demască falsul glotonim „limba moldovenească”, utilizat de ideologii conducerii comuniste pentru denumirea limbii din R.S.S. Moldovenească. Problema este expusă într-un material de sinteză, intitulat *Numai de pe poziții de adevăr științific*, discutat și aprobat practic de toți participanții la dezbatere și publicat în varianta rusă a ziarului *Învățămîntul public* din 23 noiembrie 1988. Cu părere de rău, materialul este lipsă în *Bibliografia savantului*. Au urmat apoi mai multe declarații și apeluri importante ale colectivului Institutului – toate purtînd „amprenta distinctă a personalității acad. S. Berejan” (Ion Ețcu). Să numim chiar cîteva din ele, mesajele cărora sunt cunoscute din titluri: „*Așa-zisa limbă moldovenească*” *recunoscută de așa-zisa Republică nistreană e tot limba română, chiar și fiind scrisă cu chirilice* (Literatura și arta, 15 octombrie 1992), *Să punem capăt atitudinilor antiromânești* (Literatura și arta, 3 decembrie 1992), *O singură limbă – o singură denumire* (Moldova Suverană, 30 august 1994), *Să respectăm adevărul științific și istoric* (Literatura și arta, 17 februarie 1994) etc.

O importanță decisivă în luarea unor decizii adecvate de către Comisia interdepartamentală pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii naționale a avut-o rezoluția consfătuirii de lucru cu tema *Teoria variativității și aplicarea ei la situația lingvistică din R.S.S.M.*, organizată la 31 octombrie – 1 noiembrie 1988 la Chișinău de Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș.M., rezoluție adoptată cu vot majoritar de către lingviștii de prestigiu din republică, din Moscova, Leningrad (Sankt-Petersburg) și Kiev, în care se recomandă decretarea limbii moldovenești drept limbă de stat în R.S.S.M., recunoașterea identității limbii ce se vorbește în R.S.S.M. și în R.S.R., revenirea la grafia latină.

De asemenea se cuvine să amintim și despre rolul pe care l-a jucat S. Berejan la ședința lărgită a Prezidiului Academiei de Științe a Republicii Moldova (din 09.09.1994) pentru discutarea și aprobarea răspunsului solicitat de Parlamentul Republicii *Cu privire la necesitatea abordării științifice a istoriei și folosirii glotonimului „limba moldovenească”*, pregătit de membrii Academiei care activau în domeniul filologiei (Silviu Berejan – acad. coordonator al Secției de Științe Umanistice, Haralambie Corbu – vicepreședinte al Academiei, acad. Nicolae Corlăteanu, membrii corespondenți Anatol Ciobanu și Nicolae Bilețchi). Acest grup de filologi a pregătit materialele pentru a fi luate în discuție de Prezidiul

Academiei. Concluzia specialiștilor a fost ca Articolul 13 din Constituție să fie revăzut în conformitate cu adevărul științific, fiind formulat: *Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română*. La încheierea Ședinței toți cei 11 membri ai Prezidiului Academiei au votat unanim declarația. Adoptată ulterior la 28 februarie 1996, Declarația a fost validată de Adunarea Generală a Academiei și dată publicității.

De bun augur a fost participarea neobositului lingvist la Conferința științifică *Limba română este numele corect al limbii noastre* (Chișinău, 20–21 iunie 1995), organizată de Institutul de Lingvistică al Academiei, catedrele de specialitate de la instituțiile de învățământ din republică, uniunile de creație și redacția revistei *Limba română*. Lucrările ei lucrări s-au desfășurat, la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova, sub auspiciile Academiei de Științe a Republicii, cu participarea specialiștilor filologi, istorici, filosofi, juriști, a cadrelor didactice din învățământ, a reprezentanților intelectualității de creație, a oamenilor politici din Republică, a unor lingviști din Ucraina și din Federația Rusă în dezbaterile mesajului dlui Mircea Snegur, Președintele Republicii Moldova, prezentat Parlamentului în ziua de 27 aprilie, în care se face propunerea de a modifica articolele 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova, fixându-se denumirea corectă a limbii noastre – limba română.

În comunicarea *De ce limba exemplară din uzul al Republicii Moldova nu poate fi numită moldovenească?* S. Berejan relatează că denumirea *moldovenesc, moldovenească* o poartă graiul vorbit în Moldova de pe ambele maluri ale Prutului și Nistrului, vorbirea populară orală (nu scrisă!), vorbire care are trăsăturile sale specifice în comparație cu vorbirea din alte zone ale spațiului dunăreano-carpato-nistean (cu graiurile bucovinean, ardelean, maramureșean, crișean și bănațean). Dar ea este doar una din varietățile teritoriale ale întregului areal glotic ce poartă denumirea generică de *limbă română*. În virtutea acestui fapt, denumirea unei varietăți nu poate fi dată întregului, cu atât mai mult că pe baza tuturor varietăților teritoriale ce constituie întregul, s-a format limba română literară standard, numită de Eugeniu Coșeriu limba exemplară, consfințită prin tradiții îndelungate, fixată într-un corpus solid de monumente scrise, deserving mai bine de două secole cultura comună a tuturor purtătorilor varietăților teritoriale enumerate. Deci, vorbirea din Republica Moldova, neîncetînd de a fi istoricește vorbirea moldovenească, constituie o varietate teritorială a limbii române comune.

Cu toate că participanții la conferință au demonstrat (a câta oară!) cu surplus de argumente absolut convingătoare că limba vorbită în Republica Moldova nu este decît unul din graiurile subdialectului moldovenesc al limbii române comune, Parlamentul, în ședința din 9 februarie 1996, a respins propunerea dlui Mircea Snegur privind denumirea corectă a limbii noastre cu 58 de voturi contra și 25 de voturi pro. Din păcate, cei de la timona Republicii n-au luat în considerare nici pînă în prezent opinia specialiștilor în materie de lingvistică și istorie, lăsînd articolul 13 din Constituție cu falsul glotonim „limba moldovenească”.

Sub îndrumarea și participarea directă a dlui academician Berejan au fost organizate de-a lungul anilor numeroase manifestări științifice în diverse probleme de lingvistică, care s-au bucurat de mare popularitate, servind drept școală pentru toți cercetătorii lingviști nu numai de la Academie, ci și din Republică, în genere, inclusiv pentru cei din Bucovina. Vom cita doar cîteva titluri: Simpozionul internațional *Probleme teoretice de semantică și de reflectare ale acesteia în dicționarele monolingve* (1979), Simpozionul *Norma literară în contextul diversității funcționale a limbii române* (1992), *Congresul al V-lea al Filologilor Români* (Iași-Chișinău, 1994), Conferința științifică *Limba română este numele corect al limbii noastre* (1995), Sesiunea de comunicări *Lingvistica academică la 50 de ani* (1996), Colocviul internațional *Lecturi coșeriene* (1998) etc.

Expunându-și programul de activitate la concursul pentru postul de director al subdiviziunii academice nou create, Institutul de Lingvistică (1991), acad. S. Berejan menționa pretendent la acest post, printre obiectivele prioritare: „Noul Institut de Lingvistică urmează să elaboreze, coordonând majoritatea problemelor cu instituțiile corespunzătoare de profil din alte republici și colaborând îndeaproape cu lingviștii de la Academia Română (în special cu cei de la București și cu cei rezolva probleme comune, cercetări științifice de?de la Iași), cu care avem a ampoare asupra limbii române sub toate formele ei de manifestare socială și în orice condiții funcționale” [6, p. 99]. Într-adevăr, de acum în același an relațiile dintre instituțiile de profil de pe ambele maluri ale Prutului au devenit din ce în ce mai strânse. Din inițiativa directorului s-au stabilit legături interacademice fructuoase ale cercetătorilor lingviști din Republica Moldova cu cei din România. Drept rezultat au fost încheiate convenții de colaborare cu o serie de institute, cu tematică corespunzătoare, ale Academiei Române, convenții pe baza cărora au fost inițiate cercetări științifice de ampoare asupra limbii române ca obiect comun de studiu.

Primele convenții s-au oficializat între Institutul de Lingvistică al A.Ș.M. și Institutul de Lingvistică din București al Academiei Române. Luând în considerare obiectivele generale ale planurilor de cercetare, directorii institutelor respective, academicienii Silviu Berejan și Ion Coteanu au stabilit colective de cercetare comune la 5 teme, iar la altele trei (*Dicționarul explicativ* (într-un volum), *Gramatica uzuală a limbii române*, *Catalogul manuscriselor românești în bibliotecile din Chișinău, Kiev, Moscova, Sankt-Petersburg* Institutul de Lingvistică din București s-a?) angajat să acorde asistență științifică Institutului de Lingvistică din Chișinău.

O convenție similară a fost încheiată doi ani mai târziu (a. 1993)? între Institutul de Lingvistică al A.Ș.M. și Institutul de Filologie Română „Al. Philippide” al Filialei Iași al Academiei? Române. Semnată de directorii institutelor dñi Silviu Berejan și Dan Mănuță, Convenția prevedea colaborarea la două teme: (1) *Tezaurul toponimiei al României și Moldovei* și (2) *Graiurile românești din Moldova*.

S-au realizat apoi în ambele centre academice deplasări de studii, stagieri, participări comune la diferite manifestări științifice, s-au organizat mai multe discuții în vederea elaborării unei strategii efective de **conlucrare**. Concomitent s-au efectuat deplasări pe teren atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și pe teritoriul României pentru colectarea materialelor dialectale și toponimice care urmau să fie publicate sub diferite forme (atlase lingvistice, culegeri de texte, dicționare de numiri topice).

Cu timpul legăturile de colaborare cu Iașul s-au intensificat și mai mult. Mărturie sunt numeroasele manifestări științifice organizate în comun la Chișinău și Iași (sesiuni anuale la cele două institute, programul *Graiuri românești de la Est de Carpați*, zilele academice ieșene etc.) sau, pe plan editorial, articolele și studiile tipărite de filologii ieșeni în publicația de profil de la Chișinău a A.Ș.M. În mod deosebit trebuie apreciată ediția Eugeniu Coșeriu. *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică* (Chișinău, 1994), realizată de acad. Silviu Berejan împreună cu cercetătorul principal dr. Stelian Dumistrăcel și colaborarea lexicografilor chișinăuieni cu cercet. șt. principal dr. Ioan Oprea, la redactarea *Dicționarului explicativ uzual al limbii române* (Chișinău, 1999).

Tot la inițiativa direcției Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. pe data de 14 mai 1996 a sosit la Chișinău într-o vizită de lucru un? grup de lingviști notorii din Țară: membrul corespondent al Academiei Române *Marius Sala*, directorul Institutului de Lingvistică „I. Iordan” din București, dr. prof. *Mioara Avram* și dr. prof. *Magdalena Popescu-Marin*, cercetători la același institut; *Nicolae Saramandu*, director adjunct al Institutului de Fonetica și Dialectologie „Al. Rosetti” din București și dr. prof. *Ion Ionică*, cercetător la același

institut; dr. prof. *Eugen Beltechi*, directorul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „S. Pușcariu” al Academiei Române, Filiala Cluj; dr. prof. *Dan Mănuță*, directorul Institutului de Filologie Română „Al. Philippide” al Academiei Române, Filiala Iași. – vizită ce s-a soldat cu o fructuoasă convenție de colaborare. Este pentru prima dată în istoria lingvisticii românești când au fost examinate diversele aspecte ale colaborării Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. cu patru dintre cele mai prestigioase centre al cercetării lingvistice din Țară. La finele întrunirii cei cinci directori de institute lingvistice au semnat convențiile de colaborare la următoarele teme:

I. Cu Institutul de Lingvistică „I. Iordan” al Academiei Române: *PatRom (Dicționar istoric de antroponimie romanică)*, *Dicționar sintactic al limbii române* (regimul verbelor și adjectivelor), *Dicționar entopic al limbii române*, *Dicționar etimologic al limbii române*, *Catalogul manuscriselor românești păstrate în bibliotecile din Rusia și din Ucraina*, *Dicționar românesc de formare a cuvintelor*.

II. Cu Institutul de Fonetica și Dialectologie „Al. Rosetti” al Academiei Române: *Graiuri românești de la est de Carpați din arii laterale și izolate* (Texte dialectale, studiul introductiv și glosar), *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*.

III. Cu Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române, Filiala Iași: *Graiuri românești din Moldova*: (a) *Lexicul vechilor ocupații din mediul rural (etnotexte)*; *Terminologii profesionale (viticultură, meșteșuguri)*, *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Toponimia zonei hidrografice Prut*.

IV. Cu Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „S. Pușcariu” al Academiei Române, Filiala Cluj:

1) În domeniul lexicologiei: *Pregătirea în comun a unei culegeri de studii și editarea ei*;

2) În domeniul dialectologiei: *Pregătirea pentru tipar și editarea materialelor privind Basarabia și Bucovina, rămase neprelucrate în ALR-II*; În domeniul onomasticii: *Entopice și toponime convergente și divergente din Ardeal și Basarabia*.

Cu regret, nu toate cele planificate, lucrări de mare utilitate și de primă importanță pentru lingvistica românească, au văzut lumina tiparului.

Ulterior Institutul de Lingvistică din Chișinău a colaborat și cu instituții de profil din alte țări. Reprezentanții Institutului s-au încadrat activ în realizarea unor programe internaționale de cercetare cu Centrul de Dialectologie din Franța, cu sediul la Grenoble, și cu Universitatea din **Leipzig** (Germania), cu care a efectuat un program comun de studiere sociolingvistică a limbii române de pe ambele maluri ale Prutului, program la care au conlucrat specialiștii de la **Leipzig**, Iași și Chișinău. Proiectul tripartit *Limba română vorbită în Moldova istorică* a fost finanțat de Fundația culturală germană Volkswagen-Stiftung, care a asigurat partenerii din România și Moldova cu instalații electronice moderne, precum și cu tehnică de înregistrare necesară. Au fost organizate stagieri de instruire a partenerilor, școli de vară etc.

Am evidențiat doar câteva aspecte privind aptitudinile deosebite ale regretatului acad. S. Berejan în domeniul organizării și dirijării proceselor de cercetare. Deși sumare, aceste aspecte ale activității sale sunt în măsură să ni-l prezinte ca o personalitate ce s-a manifestat plener, în diverse posturi și circumstanțe deloc ușoare, ca iscusit organizator al cercetării academice, reușind să-și organizeze cu rigurozitate atât propria activitate, cât și activitatea celor ce au muncit cot la cot cu el de-a lungul anilor. Domnia Sa a deschis perspectiva integrării științei lingvistice din republică în ansamblul lingvisticii românești. Fapt pentru care nu putem să nu-i fim recunoscători cu toții.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. A. Petrencu, *Politica statului român față de etniile conlocuitoare din Basarabia în anii 1918–1940*// Țara, 21 decembrie 1993.
2. Ibidem.
3. V. Stăvilă, *Omogenizarea și alogenizarea (rusificarea) Basarabiei în anii ultimei conflagrații mondiale (1939–1945)*// Țara, 21 decembrie 1993.
4. N. Cojocaru, *Problema acomodării alolingvilor din Republica Moldova la mediul etnic autohton*, Chișinău, 2005, Editura Tehica-Info.
5. A. Ciobanu, *Situația lingvistică în Republica Moldova la cel de-al optulea an de funcționare a legilor despre limbă*// Probleme actuale de lingvistică română, Chișinău, 2000.
6. T. Răileanu, *Un important deziderat – crearea Institutului de Lingvistică și Literatură*// Revistă de lingvistică și știință literară, 1991, nr. 5.
7. I. Ețcu, V. Botnariuc, *Vizita de lucru a lingviștilor din România la Institutul de Lingvistică al A.Ș.M. și încheierea convențiilor de colaborare*// Revistă de lingvistică și știință literară, 1996, nr. 4.

TEODOR COTELNIC
Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă”